

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 47 Volume: 9 Issue: 47

Aralık 2016 December 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

HEINRICH VON KLEIST'IN "MICHAEL KOHLHAAS" ADLI YAPITINI KADERCİLİK-
VAROLUŞÇULUK BAĞLAMINDA OKUMA DENEMESİ
AN ATTEMPT TO READ HEINRICH VON KLEIST'S "MICHAEL KOHLHAAS" WITHIN THE CONTEXT
OF FATALISM-EXISTENTIALISM

Mehmet Halit ATLI*
Cihan TUNCER**

Öz

Dünyaya bırakılmışlığı/atılmışlığı ile insan, kaderine boyun eğerek belirlenimciliği kabullenme veya eylemleriyle, üstlendiği sorumluluklarıyla ve kararlarıyla varoluşunu gerçekleştirme arasında bir seçim yapar. Adalet mekanizmasındaki çürümüşlüğü anlatan, gerçek bir kişilikten yola çıkılarak kurgulanan Michael Kohlhaas adlı yapıtında Kleist başkışının adalet mücadelesini okuyucuya aktarır. Bu çalışmada kadercilik-varoluşçuluk dikotomisinde yapıt analiz edilmiş, adaleti sağlama sürecinde sergilenen varoluşçu ve kaderci/belirlenimci izlekler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Michael Kohlhaas, Varoluşçuluk, Kadercilik, Belirlenimcilik.

Abstract

Human thrown at the World makes a choice between accepting determinism by resigning his/her destiny and realizing his/her existentialism with his/her decisions, actions and responsibilities undertaken. Kleist narrates protagonist's struggle for justice to the reader in his work Michael Kohlhaas fictionalized from a real person. The story tells readers corruption of the justice mechanism. In this study, the work was analyzed in a dichotomy of fatalism/existentialism. In doing so, we also focused on detecting existentialist and fatalist/determinist traces exhibited in the process of providing justice.

Keywords: Michael Kohlhaas, Existentialism, Fatalism, Determinism.

Giriş

Kleist'ı dünya hayatının beğenilerinden vaz geçirip onu bunalıma sokan, adalet ve varoluşçuluğu sorgulayan nedenlerin başında şüphesiz hastalık gelir. Fakat hastalık onun bunalıma girmesine ve adalet ile varoluşçuluğu sorgulamasına neden olan tek etken elbette değildir. Söz gelimi Kleist, hayatta yüzleştiği hastalık, çeşitli buhran ve başarısızlıkların yanında gönül ilişkilerinde de başarılı olamamıştır. Örneğin o, 1803 yılı Ocak ve Şubat aylarında Ossmannstedt'te Wieland'ın yanında kalmış ve burada *Robert Guiscard* isimli yapıtı üzerinde çalışırken, Wieland'ın henüz on üç yaşındaki kızı Luise'ye âşık olur ve bu aşkına kavuşmanın imkânsız olduğunu düşündüğünden olsa gerek, Ossmannstedt'ten erken ayrılmak zorunda kalır. Böylece Wilhelmine von Zenge ile aralarındaki nişanın bozulmasından sonra bir ilişki daha tam olarak başlamadan sona ermiş olur. Luise Wieland ile olan ilişkisiyle ilgili olarak kız kardeşi Ulrike'ye yazdığı bir mektupta şöyle der: "*Ich muss kurz oder lange wieder fort; mein seltsames Schicksal.*" (Huhoff, 1993). Bununla birlikte toplumda pek fazla bilinmeyen Caroline Gunderode ve Wiesbaden'de bir papazın kızı ile olan ilişkisinde de Kleist olumlu bir sonuç elde edemez.

Kleist, hayatında karşılaştığı hastalık, başarısızlık ve buhranlar onun adaleti varoluşçuluğu sorgulamasında ve intihar etmesinde etkili olur. Ancak onun kendi varoluşuna son vererek intihar etme güdüsü ondaki aşk ve yazarlıktaki başarısızlık ile hastalık ve ekonomik buhranların ortaya çıkmasından sonra değil daha öncede de vardı. Şöyle ki, o daha 1790'lı yıllarda yeğeni Karl Otto Pannwitz ile intihar etmek için birbirlerine söz verir. Nitekim Pannwitz, 11 Ekim 1795'te gerçekten intihar eder, fakat Kleist intihar etmez (bkz. Mieder, 1974:395). Kendisindeki intihar düşüncesi ömrünün son yıllarında yeniden iyiden iyiye ciddi bir duruma dönüşür. Kleist, kendisinin de birçok kahramanı gibi adaleti sorgulayan ve ölümü arzu eden bir kişi olduğunu Wilhelmine von Zenge'ye yazdığı 21 Temmuz 1801 tarihli mektuptan anlıyoruz. Bu mektupta Kleist, hayat-ölüm/mutluluk-ölüm ve varoluşçuluk/adalet arasında var olduğuna inandığı bir takım çelişkilerden söz eder. (bkz. Conrady, 1977:85).

*Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü.

**Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü.

Heinrich von Kleist'ın *Michael Kohlhaas* noveli, çevresinde gördüğü bu çelişkileri işler ve haksızlığa uğrayan başkışının adalet mücadelesi üzerine kurgulanır. Novelde aristokrasinin/soyluların kendini hukuk üzerinde konumlandığı, burjuvayı temsilen Kohlhaas'ın şahsında ise insanların hukukunun çiğnendiği ve onurlarının ayaklar altına alındığı; adaletin üst tabaka için var olduğu bir dönem kaleme alınır (bkz. Ünal, 2012:109-126). Bu yönüyle novel 16. yüzyıl döneminin sosyolojik yapısına, adalet işleyişindeki çürümüşlüğe ayna tutan bir yapıt olma özelliği taşır.

At taciri Kohlhaas'ın aristokrasi tarafından elinden alınmış onuru ve şerefi için verdiği mücadele, salt intikam duygusuyla gerçekleştirilen bir eylem değildir. Özgürlük ve hakların iadesi uğrunda verilen mücadele bir *değere yönelmiş akılcı eylem** tarzına işaret etmektedir. Bu eylem tarzına at tacirini mecbur bırakan ise aristokrasinin kendini toplumun üstünde konumlandırması ve öncelik/inisiyatif kullanmada sınır tanımamasıdır. Eylemin nihai hedefi ise aristokrasinin tekelinde olan hukukun dönüştürülmesi; toplumdaki işlerliğinin tekrardan sağlanmasıdır. Bu durum aynı zamanda at tacirinin eylem tarzını da meşrulaştıran bir etken olarak ortaya çıkar. Kohlhaas'ın kendine yönelen haksızlıklara boyun eğmeyerek eyleme geçmesi, öteki insanların kader algısıyla içselleştirdikleri adaletsizlikleri kabullenmemesi onu adeta sürüden ayıran biri yapar. Maslow da, "eylemin dizginlenmesi ve sorumluluk duygusunun yitirilmesi yazgılığa yol açar. "Olacakların önü alınamaz. Dünya olduğu gibidir. Belirlenmiştir. Benim bu konuda yapabileceğim bir şey yok." Bu istemciliğin, özgür istencin yitirilmesi anlamına gelir, yanlış bir belirlenimcilik kuramıdır ve insanların gelişimini ve kendini gerçekleştirmesini olumsuz etkiler" (Maslow, 2001:128) ifadeleriyle, varoluşçu eylemin önemini vurgular.

Varoluşçu düşüncede insan yabancı olduğu, deneyimler edinmediği bir dünyada bulur kendini. Bu tanınmayan ve tecrübe edilmemiş evrende insan kaygıya kapılır. Sonrasında korkuya dönüşen kaygı, insanı evrenle ilgilenmeye ve tanımaya zorlar. Söz konusu terk edilmişlikle boğuşulurken yaşanan korku varoluşsal özgürlüğü de beraberinde getirir (bkz. Karakaya, 2004:73-74). Kohlhaas da benzer biçimde adaletsizliğe uğrayana kadar aristokrasi ve onların tekelindeki hukuk ve yasalar, onun için yabancı, bilinmez olan bir evren niteliği taşır. Hakkı gasp edildikten sonra giriştiği adalet mücadelesinde başına gelenler ve karşılaştığı zorbalıklar, Kohlhaas için bir tür varoluşsal kaygı olarak ortaya çıkar ve onu eyleme geçirir. Bu kaygıya bağlı olarak giriştiği mücadele ise ona varoluşsal özgürlüğünü getirecek eyleme dönüşür.

Michael Kohlhaas'ın edilgen değil de etken bir karakter olması, eylemlerini belirleyen karar, seçim, özgürlük, sorumluluklarının varoluşçuluğu yakından ilgilendirdiği göz önünde bulundurulduğunda, novelin varoluşçuluk-kadercilik bağlamında incelenmesi uygun olacaktır.

I. Adalet Arayışı: Varoluşsal Tepki

Varoluşçuluk öğretisinde insan, dünyaya bırakılmış bir varlık olarak betimlenir. Söz konusu bırakılmışlık/terk edilmişlikten kurtulması da kendi çabalarına, kararlarına, bir amaca yönelmişliğe bağlı kılınmıştır (bkz. Sartre, 1985:99). Bu durumda yaşamda bürüneceği kimlik, edineceği statü, kazanımlar, kayıplar vb. insanın kendi çabalarıyla değişken olacak; bırakılmışlığı ile baş edebildiği ölçüde varoluş mücadelesini sürdürebilecektir. Kleist'ın *Michael Kohlhaas* romanında başkışı Kohlhaas, yasaların işleyişindeki aksamalar ve iktidar sahiplerinin zorbalıkları karşısında tam anlamıyla bir bırakılmışlık, terk edilmişlik içinde bulunmakta; eyleme geçerek kendini savunma veya eylemsizliği tercih ederek asillerin tiranlıklara boyun eğme seçeneği ile karşı karşıya bırakılmış, bir yol ayrımında bulunmaktadır.

Düzyük karakteri ve hakseverliğiyle tanınan Kohlhaas, haksızlığa uğrayıp karakteri bir canıye evirilene değin parmakla gösterilecek bir kişi olarak okuyucu karşısına çıkar. Özenle yetiştirdiği atlarını satmak üzere Saksonya topraklarından geçerken, sınırda daha önce olmayan uygulamayla karşılaşır ve Junker von Tronka adlı hükümdarın şart koştuğu "geçiş belgesi" olmadığı gerekçesiyle geçişine izin verilmez. Atlarını rehin bırakması ve geçiş belgesini temin ettikten sonra tekrar gelip atlarını alıp yoluna devam edebileceği söylenir. Durumu kabullenmek zorunda kalarak, uşaklarından Herse'yi atlara bakması için geride bırakır ve sözü edilen "geçiş belgesi" için geri döner. Ancak özel evrak kaleminden böyle bir belgenin masaldan ibaret olduğunu öğrenir, bahsedilen belgeye gerek olmadığını belirten bir yazı aldıktan sonra Tronkenburg'a geri döner. Döndüğünde uşağının dövülüp kovulduğunu öğrenir. Belgeyi kâhyaya gösterdikten sonra atlarını alabileceği söylenir. Ancak ahıra gittiğinde atlarının perişan halini görür, atlarının bir süre bakıldığını, ancak hasat zamanı geldiğinde atlara ihtiyaç duyulduğu için kullanıldığını öğrenince sinirlenir, kâhya tarafından atlarının hala hayatta olduğu için şükretmesi gerektiği söylenir. Kohlhaas'ın

* Weber'in ifade ettiği eylem tiplerinden bir değere yönelen akılcı eylem; hedefleri bilinçli olarak tasarlanmış, hedefe odaklanmış ve sonuçları önceden öngörülmeden eylem tarzını tarif eder. Bu davranış tarzı görev, şeref, geleneksel sadakat bağı vb. değerlerden birine zarar geldiğinde ortaya çıkar. Duygusal eylemlerde olduğu gibi bir tatmin-intikam, haz, duygusal boşalım- amaçlı olmayıp, amaca yönelmişliği ile ayrılır. Kohlhaas'da görülen adalet mücadelesi çığneden onurunun iade edilmesi bağlamında düşünüldüğünde değere yönelmiş akılcı bir eylem olmasının yanı sıra aynı zamanda intikam duygusuyla hareket etmesi onun duygusal bir eylem içinde bulunduğunu gösterir. Bkz. Sezgin Kızılcık, Sosyoloji Teorileri 1, Yunus Emre Grafik Tasarım ve Yayıncılık, 2. Baskı, Konya 1994, s. 256

kâhya ile tartışması devam ederken, Junker von Tronka bir grup şövalye ile bir avdan dönmektedir. Durumu çarpıtarak olayı asilzadeye aksettiren kâhya, Kohlhaas'ın atların kendi atları olmadığını iddia ettiğini söyler. Bunun üzerine sinirlenen Tronka hakaret ederek; atlarının onun olduğuna inanmıyorsa bırakıp gidebileceğini söyler. At taciri direnmenin bir faydası olmayacağını anlar. Yaşanan bu zorbalık haksever biri olan Kohlhaas'ın karakterini değiştirecek olaylar zincirinin ilk halkasını oluşturur.

Kohlhaas'a yaşanan olayların daha kötüsünün de olabileceği-atlarının hala hayatta olduğu için şükretmesi gerektiği- ve durumu kabullenmesinin daha iyi olacağı ifade edilmesi; egemenlerin insanlar üzerinde her türlü tasarrufta bulunma hakkına sahip olduklarını, halktan birinin ise itiraz etme hakkının dahi var olmadığını göstermektedir. Söz konusu durum -yetkeci ve baskıcı bu yönetimin insanlarla ilişkisi-Efendi-Köle diyalektiği paralelinde işleyen bir düzene işaret etmektedir. Zira Efendi-Köle diyalektiğinde Köle, Efendi'nin kendi üzerindeki hükümlerini kabullenmeli, boyun eğmelidir, bu da ancak Köle'nin kendini kabullenmiş bir varlığa dönüştürmesi ile mümkün olacaktır. (Bumin, 2010:39) Kohlhaas'tan istenen de tam da budur; asilzadenin buyruklarına, yapılan zorbalıklara ve adaletsizliklere boyun eğerek kendini köleleştirmesi ve asilzadenin bu sayede konumuna uygun olarak Efendilik yapmasını olanaklı kılmasıdır.

At tacirine ve diğer insanlara yöneltilmiş adaletsizlikler bir tür *varoluşsal tehdit* olarak algılanıp savunma mekanizmasını tetikler. Öyle ki; Dresden'e doğru giden Kohlhaas yolda Trockenburg'un yaptığı haksızlıklar kulağına geldikçe öfkesi şiddetlenir.

İçindeki yine aynı derecede sağlam bir duygu-üstelik yola devam ettikçe ve uğradığı her yerde Tronkenburg'dan geçen yolculara her gün yapılan haksızlıkları işittikçe, giderek daha derinlere kök salan bir duygu-, bütün bu mesele görüldüğü gibi bir damşıklı dövüşten ibaretse, var gücüyle yerine getirmesi gereken bir yükümlülük olarak, işittiği hakaretlerden ötürü kendisinden özür dilenmesini ve diğer vatandaşların da ileride böyle bir olayla karşılaşmamaları için (s. 16) güvence sağlamasını öğütliyordu (Kleist, 2007:17).

Kohlhaas öncesinde diğer insanlara yapılan haksızlıkların var olması ve devam etmesi, insanların içinde bulunduğu *belirlenimci* bir duruma işaret eder. Geçmişte diğer insanlara yapılan haksızlıkların hesabının verilmemesi, herhangi bir kontrol mekanizmasının olmaması, egemenlerin insanlar üzerinde sorgulanamayan bir güç edinmesiyle sonuçlanmıştır. *Nedensellik** olarak ele alındığında haksızlığa uğrayanların eylemsizliği; egemenlerin tiranlığının ve başına buyrukluğunun nedeni olduğu sonucuna varılabilir.

Fromm, insanın varoluş koşulları arasında bedensel dengenin yanı sıra ruhsal dengenin de korunmasının gerekli olduğunu ifade eder. İnsanın yaşamsal işlevselliğinin bir tür önkoşulu olarak görülen ruhsal dengenin korunması kimliği de ilgilendirmektedir. Kişi yönelimleri doğrultusunda tehdit algısı ile karşı karşıya kaldığında savunma içgüdüleri ile hareket etme eğilimi sergiler. Ayrıca ruhsal dengesi için bağımlı olduğu nesnelere kutsiyet atfeder ve kutsallarına-değerler, ülküler, atalar, baba, anne, toprak, ülke, sınıf, din ve yüzlerce başka olgu- yönelik olası saldırılara tepki verir (bkz. Fromm, 1993:250). Bu *varoluşsal tepki*, novel başkışısı Kohlhaas için de geçerlidir, çünkü atlarından dolayı uğradığı maddi zararın yanı sıra haklı olduğu halde hakarete uğrayarak onuru zedelenmiş, himayesi altında olan uşağı Herse dövülmüştür.

Kohlhaas'ın karakterini değiştiren olaylar zincirinin ikinci halkasını, yakınlık/akrabalık bağlarıyla yasal sürecin engellenmesi oluşturur. Kendine yönelen saldırılara karşı -eşi Lisbeth'in tavsiyesi üzerine-mahkemeye şikâyet başvurusu yapmak üzere Dresden'e gider ve zararının telafi edilmesi için Junker von Tronka'dan davacı olur. Ancak aylar geçmesine rağmen hiçbir sonuç alınamaz. Çünkü yasal süreçte adalet işlemez durumdadır. "...şikâyet başvurusunun "yüksek yerden" gelen bir emir üzerine Dresden mahkemesi tarafından reddedildiğini öğrendi." (Kleist, 2007:24). At taciri durumu avukatına sorduğunda Junker von Tronka'nın hükümdarla akrabalık bağı bulunduğundan dolayı atlarını geri almakla yetinmesi gerektiği söylenir. Daha sonra valiye durumu ileten Kohlhaas vali tarafından soğukkanlılığını kaybetmemesi yönünde öğütlenir, ancak ikinci kez hükümdar ve çevresi ile asilzadeler arasındaki akrabalık bağı nedeniyle hakkını alamaz. Buradaki adaletsizlik *zorunlu bir adaletsizlik** gibi görünmekte-asilzadeler, hükümdar ve çevresinin kendi çıkarları ve güvenlikleri için yasaları işletmemeleri- ve Kohlhaas'ın saldırıları ile ortaya çıkacak olan şiddet eylemlerini meşrulaştırılan bir durum gibi görünmektedir.

* Belirlenimcilik/Gerekircilik öğretisi, meydana gelen her olayın geçmişe dayalı nedenlerden kaynaklandığını ileri sürer. Meydana gelen her olayın bir nedene bağlanması *nedensellik ilkesi* olarak adlandırılır. Nedensellik ilkesine göre her olayın-sonsuzla kadar geçmişe giden- nedenler zincirinin bir sonucu olduğunu savunur. Bkz. Chris Horner ve Emrys Westacott, *Felsefe Aracılığıyla Düşünme*, Çev. : Ahmet Arslan, 2. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2011, s. 3

*Connolly, bu türden bir adaletsizliğin ancak yapılacak başka bir adaletsizlikle ortadan kaldırılacağından bahseder: "*Zorunlu olmayan bir adaletsizlik bazılarının vurulan, hak edilmemiş ve var olan düzende ortadan kaldırılacak bir darbedir. Sistemsel bir adaletsizlik hak edilmemiş ve var olan düzende ortadan kaldırılamayacak bir darbedir. Zorunlu bir adaletsizlik ise hak edilmemiş ve başka bir adaletsizlik yapılmadan tamamıyla ortadan kaldırılamayacak bir darbedir. Kendi ideallerindeki sistemsel ve zorunlu adaletsizliklerle hesaplaşmayan kuram ve hayat görüşleri buradaki görüşe göre onlara can veren varoluşsal kaynağını gizlemişlerdir.*" Bkz. Connolly, William E., Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri, (Çev. : Fermâ Lekesizahn), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s. 55 Bu açıklama Kohlhaas'ın kendisine yapılan adaletsizliklerin hesabını sormak için uyguladığı şiddeti, yaptığı adaletsizlikleri doğrular ve olumlar bir yorum gibi görünmektedir.

Kohlhaas yaşanan haksızlıkların ardından, yaşamsal mekânına aidiyet bağı yitirir ve kendini dışlanmış hissetmeye başlar. İnandığı değerler -bir vatandaş olarak devletin güvencesinde olan adalet, eşitlik, güvenlik vb. - kökünden sarsılmış, gerçekliğini yitirmiştir. Adalete ulaşma çabası sonuçsuz kalan at taciri kendine yapılan haksızlığın hesabını sormak ve hakkının korunmadığı bir yerde yaşamak istemediği için çiftliği satmak ister. Eşini, davasına yoğunlaşmak için çocuklarıyla birlikte bir akrabasının yanına göndermek ister. Buna karşılık eşi Berlin'e giderek, bir tanıdık aracılığıyla son bir kez şansını denemek istediğini söyler. Kohlhaas, eşinin bu teklifini kabullenir. Ancak eşi Lisbeth, hükümdara fazla yaklaştığından ötürü, hükümdarın emrindekiler tarafından mızrakla yaralanır, birkaç gün daha yaşadktan sonra hayatını kaybeder. Eşini kaybetmesi, Kohlhaas'ı canıye çeviren olaylar zincirin son halkası olur.

Varoluşçuluk öğretisinde insan, geleceğe yönelik kendini tasarlar. Bu tasarlama bilinçli olarak alınan kararları, yaşamda izleyeceği yolu ifade eder (Sartre, 1985:64). At taciri için adalet kapıları kapanmış, ruhsal ve bedensel olarak yapılan saldırılara kendince karşılık vermekten başka bir yol kalmadığından, kendini adaleti sağlamak için bir canı olarak tasarlar. Bu seçim aynı zamanda *belirlenimciliğe* karşı *özgür iradenin* tercih edilmesi anlamına da gelir.

Özgür irade ve *belirlenimcilik* arasındaki olası seçimde bireyin tercihleri şöyledir; 1. Belirlenimciliği kabul etme ve özgür iradeyi reddetme 2. Belirlenimciliği ve özgür iradeyi birbiriyle bağdaşabilir kılma 3. Özgür iradeyi belirlenimciliğe tercih etme (bkz. Horner ve Westcott, 2011:6-7). Benzer biçimde Kohlhaas'ın adaleti sağlama yolunda önünde olası üç tercih şöyledir;

1. Haksız uygulamalara ve zorbalıklara boyun eğerek durumu kabullenme/Belirlenimciliği kabullenme
2. Haksızlıklara karşı yasal yollardan hakkını arama/Özgür iradeyi belirlenimciliğe eşitleme
3. Yasal yollardan hakkını elde edemediğinden şiddete başvurma/Özgür iradeyi kullanma

Karakteri gereği birinci durumu kabullenme olasılığı olmayan Kohlhaas, yasal yollardan da hakkını alamayınca *özgür iradesiyle* mevcut *belirlenimciliği* reddeder ve sorumluluğunu üstlendiği eylemleriyle adaleti sağlama yolunu seçer.

II. Eyleme Geçiş: Kaderciliğin Boyunduruğundan Kurtuluş

Kadercilik anlayışının doğasında "müdahale edilemez, değiştirilemez" algısı hâkimdir, dolayısıyla içinde eylemsizliği barındırır: "*Dinginciliğin zorunluluk gereği kadercilikle sonuçlanması anlaşılır bir şeydir: eğer her şey zaten "olduğu gibiyse," hiç bir şey değiştirilemez; eylemin hiç bir anlamı kalmaz. Değişmez bir varlık inancından kaynaklanan bu kadercilik, her şeyin kararsız olduğu ve değiştiği inananın bir sonucu olarak, varoluşçuluktaki karamsarlığın eşdeğeridir.*" (Frankl, 1994:91). Varoluşçulukla taban tabana zıt olan bu düşünce, insanın adeta boyunduruk altına alınması anlamına gelmektedir. Kohlhaas ise bardağı taşıran son damla olan eşi Lisbeth'in ölümü ile kendine ve yakın çevresine yönelen tehdide, *kaderine* razı olmayarak yapılan haksızlıklara karşılık vermeye kararlıdır. Akralalık ve yakınlık ilişkilerinden dolayı kendisi için koruyuculuk niteliğini yitiren yasalar, at taciri için boyun eğmesi ve uğradığı haksızlığa rağmen hala kabullenmesi gereken hükümler anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kendisi kadar diğer insanlar için adeta *değiştirilemez bir kadere* evrilen adaletsizlikler, zorbalıklar ve başına buyruklukları ortadan kaldırmak, değiştirmek için harekete geçer. Eşinin ölmeden hemen önce İncil'den "düşmanlarını affedeceksin" kısmını parmağı ile işaret etmesi, Kohlhaas'ı yolundan alıkoymaya yetmez. Eşinin, *kaderine* razı olması yönündeki telkini ile hareket etmez, aksine kendi adaletini sağlama yolunu seçer. Çünkü hayatını kaybeden eşinin dilekçesine cevaben Kohlhaas'a hala durumu kabullenmesi; meseleyi uzatmaması ve atlarını gidip geri alması emredilmiştir.

Her bireyin biyolojik kaynaklı, bir bölümü kendine bir bölümü diğer insanlarla ortak bir içsel doğası vardır. Yaşama, güvenlik, özsaygı, kendini gerçekleştirme gibi temel gereksinimler, duygu ve yetenekler nitelikleri itibariyle özünde iyi olan içsel doğanın bileşenleridir. Yıkıcılık, nefret, kin vb. duygular ise temel insani özellikler olmayıp, bireyin gereksinim, duygu ve yeteneklerinin engellenmesi halinde ortaya çıkan şiddet içeren tepkilerdir (Maslow, 2001:8-9). At tacirinin hakkının gasp edilmesi, hakarete uğraması, uşağının darp edilmesi; temel gereksinimlerinin engellendiğini gösterir ve ondaki yıkıcılığın ve şiddetin nedenini açıklar aslında.

Kohlhaas, Tronkenburg'a atlarının yeniden semirtilmesi ve hakkının iade edilmesi yönündeki isteğini belirten kanun hükmünde bir haber yollar, kendisi de Wenzel Tronka ile karşılaşmak için adamlarıyla silahlanarak şatoya doğru yola koyulur. Artık *şiddet* Kohlhaas için kendine yönelen saldırıları püskürtme aracı olacaktır. Gece Tronkenburg'da şatoyu basıp ateşe verir. Hans von Tronka katledilir, ancak Wenzel von Tronka kaçır. Kohlhaas, Wenzel von Tronka'yı bulmak için "Kohlhaas Buyruğu" diye bir metin kaleme alır. Wenzel'in yerini bilenlerin bunu kendisine bildirmesini, aksi takdirde cezalandırılacaklarını duyurur. Asilzadeden memnun olmayan bazı Tronkenburglular Kohlhaas'a katılır. Hersé'nin, Wenzel von Tronka'nın halasının yanında olduğunu bildirmesi üzerine Kohlhaas oraya doğru yola koyulur. Ancak Wenzel von Tronka Wittenberg'e kaçmıştır, Kohlhaas adamlarıyla Wittenberg'e gider. Yanına adam toplamak için hazırladığı ikinci bir buyrukta; halkın yanında yer almasının yalnızca Tanrı önünde boyun

eğen birinin yanında olmak anlamına geldiğini, para ve yağmadan nasiplenmek isteyenlerin yanında olması gerektiğini ifade eder.

Topladığı otuzdan fazla adamıyla gece insanlar uykudayken Wittenberg kentini birçok yerden ateşe verir. Kenti yakanın kendi olduğunu, asilzadeyi teslim etmezlerse tamamını yakacağını belirtir. Bölgenin valisi elli kişilik bir grubu Kohlhaas'ın üstüne gönderir, ancak Kohlhaas bu birliği püskürtür. Kendisine karşı koyulmasına rağmen at taciri kenti üç kez ateşe verir ve durumdan korkan halk asilzadenin teslim edilmesi için ayaklanır. Kazandığı galibiyetlerle ve kendisine katılanların sayısının artmasıyla şiddeti de artan Kohlhaas, asilzadeyi ele geçirmek için geçtiği yerleri yakıp, yıkmaktadır. Durdurulamayan at taciri bir süre sonra kendini Mikail'in elçisi olarak tanımlamaya başlar; *"bu kavgada asilzadenin tarafını tutan herkesi, tüm dünyanın içine gömüldüğü hilekârlığı, ateşle ve kılıçla cezalandırmak için inmiş olan Başmelek Mikail'in vekili olarak adlandırılıyordu"* (Kleist, 2007:48) ve yanında olmayanların gazabından kurtulamayacağını bildirir.

At tacirinin yıkıcı şiddeti devam ederken, Luther ona adaletsizlik, canilik ve yanlışta olduğunu bildiren bir mektup kaleme alır. Luther'den aldığı mektuptan oldukça etkilendiğinden görüşmek üzere Witgenstein'a gider, amacı haksız olmadığını ispatlamaktır. Toplumdan dışlandığını, savaşının da bu kişilere karşı olduğunu savunur. Kendini korumayan kanunların onun toplumdan dışlanması ile eşdeğer olduğu düşüncesinde ısrar eder. Luther ise hükümdarın ondan haberi bile olmadığını, işgüzar memurların şikâyetini iletmediğini ve bu yüzden hükümdarı suçlamaya hakkı olmadığını Kohlhaas'a anlatarak onu yıkıcı eylemlerinden alıkoymaya çalışır.

Kohlhaas adamlarını dağıtmak için, yalnızca Luther'in ona Dresden'e girişini sağlamasını, Dresden mahkemesinin asilzadeyi cezalandırmasını ve atlarının eski haline getirilmesini talep eder. Luther, yetkililerle görüşerek onun Dresden'e girişi konusunda yardımcı olacağını söyler, onun ise sessizce beklemesini ister. Bu arada günah çıkarmak isteyen at tacirinden asilzadeyi affetmesini ister Luther. *"Seni aşağılayan, onurunu kıran asilzadeyi aynı şekilde affetmeyi ve Tronkenburg'a gidip, karayağızlarını alıp beslemek üzere doğruca Kohlhaasenbrück'e, evine götürmeyi ister misin?"* (Kleist, 2007:56) Kohlhaas, asilzade dışında diğerlerini -kâhyayı, vekilharıcı ve adamlarını -affedeceğini söyler.

Luther'in, Kohlhaas'ı düşmanlarını affetmeye çağırması, açık biçimde kadercilikle bağdaştırılacak bir duruma işaret eder. Boyun eğmeyi bir erdem olarak sunan, sevgiyle ilişkilendiren bu tutum Fromm tarafından şu şekilde ifade edilir;

Luther'in Tanrıyla ilişkisinin, insanın güçsüzlüğü temeline dayalı bir boyun eğme ilişkisi olduğunu söylüyoruz. Kendisi, bu boyun eğmeden, bilerek, isteyerek yapılan, korkudan değil, sevgiden kaynaklanan bir ilişki olarak söz ediyor. Ancak ruhbilimsel olarak, Luther' in düşünce yapısının tamamı ele alındığında, bu türden sevgi ya da inancın aşlında boyun eğme olduğu sonucu çıkıyor; Luther Tanrıya "boyun eğme" sini bilinçli olarak gönüllü ve sevgi içeren özelliğiyle algılıyor gerçi ama Tanrıyla olan bu ilişkisi, kendisinin bir güçsüzlük ve perişanlık duygusuyla dopdolu olması nedeniyle bir boyun eğme ilişkisi niteliği taşımakta. Tıpkı bir kişinin bir başka kişiye bilinçli olarak sadistçe bağımlı olmasının, çoğu kez "sevgi" olarak algılanması gibi (Fromm, 1996:68).

Kohlhaas'tan da hoşgörü adı altında kendisine yapılan haksızlıklara rağmen kaderine boyun eğmesi istenmektedir. Ancak Althusser, bu boyun eğişin/ kaderciliğin despotlara hizmet ettiğinin altını çizer.

"İnsanlar Tanrı'ya boyun eğdiklerine inanırlarken gerçekte Rahiplere ya da Despotlara boyun eğsinler diye Güzel Yalanlar "yaratmışlardır"; Rahiplerle Despotlar bu sahtekârlıkta çoklukla müttefiktirler zaten... Gerçek var oluş koşullarının imgesel yer değiştirmesinin bir nedeni var demek ki: bu nedense, "halk" üstündeki egemenliklerini ve "halkı" sömürmeyi, insanların imgelemelerine egemen olarak zihinlerini köleleştirmek için yarattıkları çarpıtılmış bir dünya tasarımı sayesinde sağlayan bir avuç hayâsız kişidir" (Althusser, 2010:90).

Kohlhaas, kaderine razı olmayarak kararlılık ve sorumluluk içeren eylemleriyle-seçtiği yöntem şiddet olmasına rağmen- hukuk ve yasaların tekrardan işlenmesini sağlamakta kararlıdır.

III. Ruhsal Gereksinimlerin Doyurulması/Varoluşsal Tutkuların Gerçekleşmesi

Kohlhaas'ın gerek koruyuculuk niteliğini yitirmiş yasaların belirlediği kaderine boyun eğmemesi gerekse de kullandığı yıkıcılığa varan şiddet, adaletin tekrar işlenmesinde rol oynar. Kaderciliğin doğasında yer alan *değiştirilemez* ön kabulünü yıkar ve insanlara adeta alinyazısı olarak dayatılan, sadece hükmedenleri koruyan uygulamalara-yasalara-karşı bir zafer kazanır. Luther'in de arabuluculuğu ile davasının yeniden görülmesi sağlanır. *"Biz, vs. vs. Saksonya Kurfürstü olarak, Doktor Martin Luther'in aracılığını derin bir hürmetle dikkate alarak, Brandenburglu at taciri Michael Kohlhaas'ın üç gün içinde elindeki silahları bırakması koşuluyla, davasının yeniden görülmesi için Dresden'e serbestçe girmesine izin veriyoruz."* (Kleist, 2007:62). Bunun üzerine Kohlhaas, adamlarına teşekkür ederek kurduğu birliği dağıtır.

Ancak adamlarından Nagelschmidt, Kohlhaas'ın ölümle cezalandırılmasına sebep olur. Af çıkarılmasının ardından Kohlhaas'ın adamlarından Johann Nagelschmidt kendine menfaat sağlamak için azgınlıklarına devam eder ve halka Kohlhaas'ın vekili olduğu yalanını yayar. Kohlhaas, tecavüz ve sapkınlıklardan dolayı Nagelschmidt'i adamlarına astıracakken aftan dolayı bunu yapamamıştır. Ancak Nagelschmidt'e bir mektup yazarak onu yaptığı haksızlıklara son vermesi ve affa uygun davranması yönünde uyarır. Nagelschmidt ise Kohlhaas'a tekrar adamlarının başına geçmek isterse ona her türlü

yardımda bulunacağını ifade eden bir mektup yollar. Kohlhaas ise içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için-beş çocuğu ile birlikte uzaklara kaçmak için teklifi kabul ettiğini belirten bir mektup kaleme alır- asıl niyeti işbirliği değil çocuklarıyla uzaklara gitmektir. Ancak Kohlhaas asıl niyetini anlatamadan yakalanır, suçlamaları kabul etmesinin ardından idam edilmesine hüküm verilir. Ancak öldürülmeden önce uğruna mücadele ettiği hakları iade edilip, istekleri yerine getirilir.

İnsanın fiziksel gereksinimlerini karşılması yaşamın devamlılığı için gerekli olsa da karakterden kaynaklı tutkuların gerçekleştirilmesi yanında oldukça önemsiz kalır. İnsanın yaşamını anlamlı kılan bu ussal ve usdışı tutkular- denetleme, boyun eğdirme, yıkma dürtüsü; özseverlik, açgözlülük, kıskançlık ve hırs vs.- organik dürtülerden daha önceliklidir. İnsanın varoluşunu kısıtlayan sınırları aşmasında bu tutkular belirleyicidir (Althusser, 2010:90). Kohlhaas'ın atlarının semirtilmesini istemesi organik bir gereksinim olarak görünse de, bu fiziksel gereksinim adaleti sağlama tutkusunun sadece temsili aracı olarak değerlendirilmelidir. Kohlhaas'ın ölüme mahkûm edilmeden önce kara yağızlarının semirtilmesi, adamı Herse'nin tazminatının verilmesi; adaletin sağlanması ve yetkeci yönetime boyun eğdirme tutkusunun onu ereğine ulaştırdığının somut göstergeleridir. Verdiği zararlardan dolayı cellât tarafından başı kesilerek cezalandırılırsa dahi Kohlhaas amacına ulaşmış; yaşamını anlamlandırmıştır.

Sonuç

Kleist'in *Michael Kohlhaas* adlı noveli bir *değere yönelmiş akılcı eylemiyle* adalet mücadelesi veren bir kahramanın öyküsüdür. Yasaların işlemeziği -alt tabakaya- ve zorbalıklar karşısında aldığı kararlar ve eylemler kahramanı varoluşçu bir eyleme sürüklemiştir. Kendine yönelen adaletsizlik, maddi ve manevi kayıplar gibi varoluşsal tehditler başkışıyi varoluşsal bir tepki vermeye zorlamıştır. Verilen bu tepkide Kohlhaas'ın kaderciliği ve belirlenimciliği kabullenmeyen/reddeden doğasının rolü önemlidir. Kleist'in novel kahramanı kaderciliğin doğasında yer alan değiştirilemez önyargısını yıkmış, adaletin işlerliğini sağlayarak bir *değere yönelmiş akılcı eylemini* gerçekleştirmiştir.

KAYNAKÇA

- ALTHUSSER, Luis (2010). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev. : Alp Tümertekin), 4. Baskı, İthaki Yayınları,
- BUMİN, Tülin (2010). *Hegel-Bilinç Problemi, Köle-Efendi Diyalektiği, Praksis Felsefesi* (4. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- CONNOLLY, William E. (1995). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*, (Çev. : Fermâ Lekesizahn), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CONRADY, Karl Otto (1977). *Deutsche Literatur zur Zeit der Klassik, Zur Ausgangsweise* H. V. Kleist, Reclam, Hamburg.
- FRANKL, Victor E. (1994). *Duyulmayan Anlam Çılgılığı: Psikoterapi ve Hümanizm*, (Çev. : Selçuk Budak), Ankara: Öteki Yayınevi.
- FROMM, Erich (1993). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri*, (Çev. : Şükrü Alpagut), 2. Basım, İstanbul: Payel Yayıncılık.
- FROMM, Erich (1996). *Özgürlükten Kaçış* (4. Basım), (Çev. : Şemsa Yeğin), İstanbul: Payel Yayıncılık.
- HOHOFF, Curt (1993). *H. V. Kleist, Rowohlts Monographien*, Hrsg. V. Wolfgang Müller, Hamburg.
- HORNER, Chris ve Emrys Westacott (2011). *Felsefe Aracılığıyla Düşünme*, (Çev. : Ahmet Arslan), 2. Baskı, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- KARAKAYA, Talip (2004). *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, Ankara: Elis Yayınları.
- KIZILÇELİK, Sezgin (2094). *Sosyoloji Teorileri 1*, Konya: Yunus Emre Grafik Tasarım ve Yayıncılık.
- KLEIST, Heinrich von (2007). *Michael Kohlhaas* (Çev. : Bilge Uğurlar, Türkis Noyan), İstanbul: Can Yayınları.
- MIEDER, Wolfgang (1974). *Triadische Grundstruktur in Kleist "die Verlobung in St. Domingo"*, Neophilologia.
- SARTRE, Jean Paul (1985). *Varoluşçuluk* (Çev. : Asım Bezirci), 8. Basım, İstanbul: Say Yayınları,
- ÜNAL, Arif (2012). "Heinrich von Kleist'in Eserlerinde Hak ve Adalet", *İstanbul Üniversitesi Alman Dili Ve Edebiyatı/Studien Zur Deutschen Sprache und Literatur*, 2(28), 109-126.